

Tarihsel Perspektiften Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçiş

Transitivity Of Peripatetic And Hunter-Gatherer Strategies From A Historical Perspective

Egemen YILGÜR (*)

Özet

Tarihsel ve etnografik kayıtlar peripatetik ve avcı-toplayıcı stratejiler arasında belirgin bir geçişkenliğin varlığını ortaya koymaktadır. Bu makalede dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı dönemlere ait, söz konusu adaptasyon biçimleri arasındaki geçişleri gösteren olgular çeşitli kaynaklardan derlenerek bir araya getirilmiş ve geçişkenliği açıklamak üzere soyut bir modelin geliştirilmesine gayret gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peripatetik, Avcı-toplayıcı

Abstract

Historical records and ethnographic findings indicate a significant interaction between peripatetic and hunter-gatherer strategies. In this article, Facts belonging to different regions and periods, which have proven this interaction were collected from various sources, with the aim of developing an abstract model to explain this interaction.

Keywords: Peripatetic, Hunter-gatherer

(*) Dr. E-mail: tegemen1523@yahoo.com

Giriş

Peripatetik topluluklar şu veya bu ölçüde endogamik, geçimlerini çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumu üzerinden sağlayan ve mekânsal hareketlilik seviyeleri komşu topluluklara göre daha yüksek olan toplumsal gruplardır.¹ Prekapitalist toplumsal formasyonların hemen tamamında bir biçimde karşımıza çıkan bu gruplar günümüzde yeni koşullara uyarlanarak bir biçimde varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.² Geleneksel olarak soy-klan-kabile formunda organize olmuş; demirci, sepetçi, müzisyen, cambaz, hekim, çerçi, eczacı, aktör topluluklar günümüzde farklı geçim stratejilerini benimsemiş olsalar da en azından kapitalizmin çevre varyantında bağımsız sosyal grup varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler.³

Sosyal bilimler yazınında ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında sistemli bir biçimde tartışılmaya başlanmış olan peripatetik topluluklarla ilgili Türkiye’de son derece sınırlı sayıda çalışma bulunmakta, tek tek peripatetik grupları konu olan çalışmalar ise folklorik tartışmaların nadiren ötesine geçebilmektedir. Bu metinde peripatetik stratejilerle, insanlığın ilksel adaptasyon biçimlerinden olan avcı-toplayıcı stratejiler arasındaki geçişkenlik tartışma konusu yapılmaktadır. Peripatetik toplulukların hangi sosyal kökenden geldiklerinin anlaşılması, bu toplulukların güncel sosyolojik özelliklerinin tartışılması noktasında son derece belirgin bir önem taşımaktadır. Bir taraftan avcı-toplayıcı toplulukların belli şartlar altında peripatetik geçim stratejilerini benimsemeleri olgusunun ortaya konulması,

¹ Aparna Rao, “Strangers and Liminal Beings: Some Thoughts on Peripatetics, Insiders, and Outsiders in Southwest Asia”, *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia* içinde, ed. Joseph C. Berland ve Aparna Rao (Londra: Praeger 2004), 269-299, s. 270.

² Anadolu coğrafyası tarihsel süreç içerisinde çeşitli peripatetik topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Tahtacılar, Geygeller, Gallangıçuşağı Aşireti, Teber-Abdallar, Domlar gibi çok sayıda farklı topluluk geleneksel geçim ve yaşam stratejileri çerçevesinde peripatetik sınıflandırması altında ele alınabilir.

³ Sanayinin yaygınlaşması peripatetik grupların geleneksel mesleklerine olan talebin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak çevre ülkelerde enformel sektör kapsamında yer alan, farklı toplum kesimlerinin yapmak istemediği, düşük statülü, düşük gelirlili ve çoğu insan sağlığı için tehdit içeren meslekleri yaparak geçinmek zorunda kaldıkları yerleşim alanlarında yaşayan peripatetik gruplar sosyal grup yapılarını bu kez kentin çeperi ve boşluklarında inşa ettikleri mahalleleri üzerinden yeniden üretirler (Egemen Yılmaz, “Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinde Ücretli İstihdam ve Politizasyon Deneyimleri”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014).

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

farklı toplumsal evrim şemalarının mevcudiyetine vurgu yapmaktadır. Öte yandan avcı-toplayıcı stratejilerden tarım ve hayvancılığa geçen gruplarla avcı-toplayıcı stratejilerden peripatetik örgütlenmeye geçen toplulukların bir büyük toplum çatısı altında karşılıklı etkileşiminin sorgulanması pek çok yeni tartışmaya kapı aralamaktadır.

Avcı-toplayıcılıktan tarımsal veya çoban göçebe örgütlenmeye geçen toplulukların toplumsal cinsiyet, otorite ve mülkiyet yapılarında önemli değişimlerin meydana gelmesi olgusu antropoloji yazınında artık anonimleşmiş bir bilgi konumundadır. Bu değişimleri deneyimlemeksizin kendilerini tarımcı ve çobanların domine ettiği bir büyük toplumun içinde bulan eski avcı-toplayıcı peripatetik grupların toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumu ve bu konumun belirleyenleri şüphesiz ki derinlikli çalışmalar için önemli bir zemin teşkil edecektir. Bu makalede tüm bu tartışmaları mümkün kılacak olan bir olgunun, avcı-toplayıcı grupların peripatetik topluluklara dönüşümünün altı çizilmekte, söz konusu ilişkinin yaygınlığı zengin bir etnografik ve tarihsel malzemeye atıfla ortaya konulmaktadır.

Bu amaç çerçevesinde dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı tarihsel dönemlerden seçilmiş etnografik ve tarihsel kayıtlar ele alınmakta; bu örnekler üzerinden söz konusu etkileşimlerin tarihsel perspektiften tartışılmasına imkân veren bütünlüklü bir model tartışmaya açılmaktadır. Çalışmada kullanılan verilere ciddi bir kaynak taraması sürecinin sonucunda ulaşılmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde, farklı zamanlarda kaleme alınmış etnografik, tarihsel ve arkeolojik metinlerde yer alan peripatetik / avcı-toplayıcı geçişkenliğini yansıtan verilere ulaşılması için öncelikle makale veri tabanları ve kitap içeriklerini içeren arama motorları taranmış, bu sürecin sonucunda ulaşılan ilgili metinler detaylı bir biçimde analiz edilmiştir.

Tarama yapılırken kullanılan temel anahtar sözcükler öncelikle tek tek peripatetik grupların adları olmuştur. Rao ve Berland'ın alanın kurucu yapıtları konumundaki derlemelerinde yer alan makaleler bu noktada son derece temel bir kaynak teşkil etmiştir. Korwa ya da Sabras gibi peripatetik

grupların isimlerine bu kaynaklardan ulaşılmış, söz konusu toplulukların avcı-toplayıcı geçmişleri ve geçiş süreçleri hakkında daha detaylı bilgiye ulaşabilmek için veri tabanları ve arama motorlarında kapsamlı bir araştırma yürütülmüştür. Benzeri bir şekilde farklı coğrafyalarda peripatetik grupları tanımlamak için çevre topluluklarının kullandığı Chandala, Parya ya da Midgan gibi jenerik sözcükler veri tabanları ve arama motorlarında taratılmış, sonuç itibarı ile çalışmanın temel meselesine gönderme yapan çok sayıda metne ulaşılabilmektedir.

Çalışma kapsamında yararlanılan kimi metinler, peripatetik kavramının geliştirildiği antropoloji yazınının içerisinde üretildiklerinden söz konusu kavrama doğrudan gönderme yapılmaktadır. Bu metinlerde peripatetik olarak tasnif edilmiş olan grupların avcı-toplayıcı geçmişlerine ya da gereklilik halinde bu stratejileri uygulamaya koyduklarına ilişkin detayların aranması çalışmanın en hızlı ilerleyen ayağını oluşturmuştur. Buna karşılık tarihi ve arkeolojik metinlerde peripatetik kavramına çoğunlukla gönderme yapılmamaktadır. Nitekim arkeolojik ya da tarihsel kayıtlar üzerinden herhangi bir topluluğun peripatetik sınıflandırması altında ele alınıp alınamayacağına karar vermek hiç de kolay değildir. Böyle durumlarda mümkün olduğunca seçici davranılmaya çalışılmış, peripatetik sınıflandırması altında tartışılması en uygun olan örneklerin makaleye dâhil edilmesiyle yetinilmiştir. Peripatetik sınıflandırması altında ele alınması tartışmalı olsa bile makaleye dâhil edilmesinde özel fayda görülen kimi örneklerde ise ilgili tartışma okurla paylaşılarak kesin bir değerlendirmeye gidilmemiştir.

Kuramsal Öncüller

Peripatetik kavramı öncelikli olarak antropolojik çalışmalar kapsamında geliştirilmiştir. Öte yandan söz konusu insan topluluklarının tartışılması için farklı terminolojiler de geliştirilmiştir. Robert Hayden, pastoral (çoban) ve avcı toplayıcı olmayan göçebelerin, en azından Güney Asya'da özgün bir adaptasyon biçimi olarak var olduğunun altını çizdikten sonra, bu grubu hizmet göçebeleri (service nomads) olarak tanımlar⁴. Kumar Misra da

⁴ Robert Hayden, "The Cultural Ecology of Service Nomads", *The Eastern Anthropologist*, 32, 4, 1979, 297-309, ss. 297-298.

benzeri bir biçimde tartışmasını pastoral ve pastoral olmayan göçebelerin ayrılmasının önemi üzerinden yürütür. Pastoral olmayan göçebelerin yerleşik topluluklarla ilişkilerinin altını çizerek onları simbiotik göçebeler olarak adlandırır.⁵

Peripatetik kavramını ilgili yazın alanına kazandıran Berland, pastoral göçebelerin hayvan sürüleri ile gıda üreticisi konumunda olup kendi geçim kaynakları üzerinde belli bir kontrole sahip olduklarını söyler. Buna karşılık, onun önerdiği terimle peripatetik göçebeler bu imkândan yoksundur. Yaygın bir biçimde gıda üretmemektedirler.⁶ Berland prehistorik buluntu ve klasik kayıtlarda peripatetik grupların yaygınlığına işaret eden çok fazla gösterge olduğunu anımsatmaktadır. “Karmaşık bir sosyal sisteme sahip” toplumlarda yaygın bir biçimde peripatetik gruplara rastlanıyor oluşu ona göre bunların içinde yaşadıkları toplumlardaki bir sosyal boşluğu doldurduğuna işaret etmektedir. Yerleşik ya da çoban göçebe toplulukların kendi imkânlarıyla gerçekleştiremeyeceği ya da sunumunu süreklileştiremeyeceği kimi ürün ve hizmetlere dönük ihtiyaç, peripatetik toplumların varlık sebebini oluşturmaktadır.⁷

Çalışmanın esas yoğunlaşma alanını teşkil eden peripatetik topluluklarla avcı-toplayıcı geçim stratejileri arasındaki ilişki ilk kez bu metinde gündeme getirilmemektedir. Aksine peripatetik kavramsallaştırılmasında rolü olan önemli sosyal bilimciler bu konuda çeşitli değerlendirmeler yapmış, söz konusu ilişkiyi gösteren çeşitli etnografik kayıtlar ortaya koymuşlardır. Nitekim bu metinde derli toplu bir biçimde ele alınan örneklerin bir kısmına bu yazarların eserleri üzerinden ulaşılmıştır.

Peripatetik kavramsallaştırmasının sistemli bir biçimde geliştirilmesi noktasında önemli katkıları olan Rao, sıklıkla avcı-toplayıcı geçim stratejileri ile peripatetik stratejiler arasındaki ilişkiselliğin altını çizer.⁸

⁵ Kumar Misra, “Mobility Sedentary Opposition: A Case Study among Gaduliya Lohar”, *Nomadic Peoples*, 21/22, 179-187, s. 180.

⁶ Joseph J. Berland, “Peripatetic Strategies in South Asia: Skills as a Capital among Nomadic Artisans and Entertainers”, *Nomadic Peoples*, 13, 17-34, s. 19.

⁷ Joseph J. Berland, “Peripatetic Communities: An Introduction”, *Nomadic Peoples*, 21/22, 1-6, ss. 1-3.

⁸ Aparna Rao, “The Concept of Peripatetics: An Introduction”, *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective* içinde, ed. Aparna Rao, (Köln: Böhlau-Verlag 1987), 1-34, s. 5.

Her iki toplumsal oluşumla da bir biçimde etkileşen ara kategorilerin varlığını hatırlatır. Peripatetik stratejilerle avcı-toplayıcı stratejilerin birlikte uygulandığı kimi toplumların ticari avcı-toplayıcılar olarak tasnif edilebileceğini vurgular.⁹ Dahası Rao günümüzde peripatetik stratejileri uygulayan pek çok toplumun geçmişin avcı-toplayıcıları olduklarını işaret etmektedir. Bu gruplar, göçebe çobanlar veya tarımcı gruplar tarafından kaynakların az olduğu bölgelere sürülmeleri veya mevcut kaynakların yetersiz hale gelmesine neden olan hızlı bir nüfus artışı sonucu geçim stratejilerini değiştirmek zorunda kalmışlardır.¹⁰

Afrika'daki peripatetik gruplarla ilgili etnografik malzemeyi detaylı bir biçimde analiz eden Bollig, Afrika'nın avcı-toplayıcı ve peripatetik gruplarıyla yapılan etnografik çalışmaların sonuçlarından yola çıkarak peripatetik gruplarla avcı-toplayıcılar arasında geçiş formu özelliği gösteren muhtelif stratejilerin varlığına dikkat çeker.¹¹ Bollig'e göre Afrika'daki pek çok toplum Rao'nun peripatetik tasnifinin temel öğeleri olan gıda üretmeme, mekânsal hareketlilik ve endogami kriterlerine şu veya bu düzeyde uydukları için peripatetik olarak tasnif edilebilir. Ne var ki bu grupların pek azı bu şemaya mutlak bir biçimde oturmaktadır. Afrika'da peripatetik stratejileri benimseyen toplulukların önemli bir bölümü oldukça esnek bir toplumsal yapılanmaya sahiptir.¹²

Söz konusu toplulukların bazıları özel durumlarda belirgin hale gelen marjinal gıda üretme stratejilerine sahiptir. Bollig peripatetik grupların uygun koşulları bulduklarında avcılık ve toplayıcılık yaptıklarını, zaman zaman tavuk ve küçükbaş hayvan yetiştirmeye çalıştıklarını vurgulamaktadır.¹³ Bollig'e göre kıtanın avcı-toplayıcıları ile peripatetik grupları arasında oldukça net bir ilişki bulunmaktadır. Kıtada peripatetik olarak sınıflandırılacak pek çok grup avcı-toplayıcı kökenlidir. Avcılık ve toplayıcılık için uygun zeminin ortadan kalkması ile birlikte yeni geçim

⁹ A.g.e., ss. 5-6.

¹⁰ A.g.e., s. 21.

¹¹ Michael Bollig, "Ethnic Relations and Spatial Mobility in Africa: a Review of the Peripatetic Niche", *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective* içinde, ed. Aparna Rao, (Köln: Böhlau-Verlag 1987), 179-228, s. 181.

¹² A.g.e., s. 181.

¹³ A.g.e., s. 209.

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

stratejileri bulmak zorunda kalmışlar ve çeşitli hizmet ve zanaatların sunumunda uzmanlaşmışlardır.¹⁴ Kimi gruplar halen avcı-toplayıcı stratejilerle peripatetik stratejileri birlikte uygulamaktadırlar.¹⁵

Bollig avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejiler arasındaki geçişkenliğe ilişkin genel bir model geliştirme çabası içerisine girmektedir. Yazara göre kendilerini kuşatan dominant grupların baskısı altındaki avcı-toplayıcı grupların çobanlık ve tarım temelli stratejilere geçiş yapması Bollig'e göre oldukça istisnai bir durumdur. Bu olasılık baskın gruplar tarafından bir şekilde engellenmektedir. Tarım ve hayvancılığın teknik bilgisine sahip olmalarına rağmen baskın gruplar tarafından bağımsız bir biçimde bu stratejileri uygulamaları engellenen avcı-toplayıcılar baskın gruplara bağlı hale gelmekte, onlar için çalışmaktadırlar. Bu şartlar altında peripatetik stratejinin benimsenmesi avcı-toplayıcılığın olanakları ortadan kalktığında ayakta kalmanın en akla yatkın yollarından biri olmaktadır.¹⁶ Bollig peripatetik yaşam stratejilerinin avcı-toplayıcılar tarafından hazır bulunmadığını onlar tarafından inşa edildiğini vurgular. Bu bağlamda dominant toplumların baskısı ve doğal şartlar nedeniyle yaşam stratejileri krize giren bu gruplar pasif bir şekilde yeni bir yaşama sürüklenmemektedir. Aksine aktif katılımcılar olarak bir parçası oldukları büyük toplumun çeşitli bileşenlerini yeniden şekillendirerek kendilerine yaşam alanları yaratmaktadırlar.¹⁷

Rao ve Bollig'in peripatetik ve avcı-toplayıcı stratejiler arasındaki geçişkenliğe ilişkin genel değerlendirmeleri olgusal düzeyde bu ilişkinin yaygınlığını ortaya koymaktadır. Yine Bollig'in geliştirdiği modelde avcı-toplayıcı toplulukların dominant tarımcı ve çoban topluluklarla kuşatıldıkları hallerde gıda üretme temelinde geçim stratejilerine geçiş yapamadıkları vurgulaması son derece önemlidir.

¹⁴ Michael Bollig, "Hunters, Foragers, and Singing Smiths: The Metamorphoses Of Peripatetic Peoples In Africa", *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia* içinde, ed. Joseph C. Berland, Aparna Rao, (Londra: Praeger 2004); 195-232, s. 196.

¹⁵ *A.g.e.*, s. 215.

¹⁶ *A.g.e.*, s. 215.

¹⁷ *A.g.e.*, s. 216.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde Bollig ve Rao'nun peripatetik / avcı-toplayıcı geçişkenliğini temellendirdikleri etnografik veriler, çeşitli kaynaklardan derlenmiş olan dünyanın farklı coğrafyalarına ait etnografik kayıtlarla birlikte paylaşılacaktır. Ayrıca yine oldukça farklı coğrafyalara ait söz konusu ilişkiyi yansıtan tarihsel kayıtların ele alınması üzerinden peripatetik / avcı-toplayıcı stratejiler arasındaki geçişkenliğin yaygınlığı ve tarihsel boyutları olan bir olgu olarak ele alınması gerekliliği ortaya konulacaktır.

Etnografik Kayıtlar

Avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejileri birlikte sürdüren ya da avcı toplayıcılıktan peripatetik stratejilere geçiş yapan toplumsal yapılara ilişkin farklı coğrafyalara ait çeşitli etnografik kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle günümüzde dahi yoğun bir avcı-toplayıcı nüfusun varlığını sürdürdüğü Hindistan ve genel olarak Afrika coğrafyası ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Avcı-toplayıcı toplumsal formasyonların varlıklarını korumasına izin veren doğal koşullara sahip olan coğrafyalarda avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejilerin geçişkenliğini yansıtan kayıtlara daha sık rastlanılabilmesi son derece anlaşılabilir bir durumdur.

Angola'daki Thwalar ve Etiyopya'daki Fugalar bir yandan avcı-toplayıcılığı sürdürürken diğer taraftan komşu tarımcı ve çoban topluluklara çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumuna yönelmişlerdir. Kenya'daki Waatalar¹⁸ ve Kalahari'deki Basarwalarnın¹⁹ esas geçim stratejileri avcı-toplayıcılık olmakla birlik özel durumlarda çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumuyla geçimlerini temin etmektedirler. Avcı-toplayıcılık ve peripatetik strateji arasında geçişkenlik durumunu halen muhafaza eden topluluklara ilişkin etnografik çalışmalar bize göstermektedir ki bu toplumların kolektif hafızasında peripatetik stratejilerin kullanıma sokulmasına ilişkin anılar mitsel bir söylemle ifade ediliyor olsalar da son derece canlıdır. Angola'daki Thwaların efsanelerinde ve yaşlı kabile üyelerinin anılarında fil avcılığına ilişkin anlatıların halen mevcut olması bu ilişkiyi örnekler.²⁰ Fildişi

¹⁸ *A.g.e.*, s. 197.

¹⁹ *A.g.e.*, ss. 214-215.

²⁰ *A.g.e.*, s. 212.

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

ticaretinin etkisini yitirmesi ile birlikte Thwalar demircilik ve çömlekçilik zanaatlarında uzmanlaşmışlardır. Aynı zamanda yerel inançların bir parçası olarak kötü ruhlardan korunmayı sağlayan bir ritüel hizmeti de vermektedirler.²¹

Ruanda başta olmak üzere pek çok Orta Afrika ülkesinde yaşayan Twalar avcı-toplayıcı peripatetik geçişkenliğinin yakın zamanda gerçekleşmiş en açık örneklerinden birini bize sunmaktadırlar. Twa grubunun Ruanda'nın en eski yerleşimcileri olduğu düşünülmektedir. Daha sonra bölgeye Bantu dilini konuşan tarımcı Hutular gelmeye başlamışlardır.²² 15-16. yüzyıllarda bölgeye gelen savaşı-çoban Tutsiler diğer grupları egemenlik altına almışlardır. Tutsiler sığır sahibi olma hakkını sadece kendi kabilelerinin mensuplarına tanımışlar, tarihsel süreç içerisinde büyükbaş hayvan çobanlığı Tutsiler için önemli bir prestij sebebi olmuştur.²³

Hutu ve Tutsiler giderek artan bir hızla ormanlık alanları yok ettikçe avcılık ve toplayıcılıkla geçinen Twaların doğal yaşam alanları ortadan kaybolmaya başlamıştır. Kaynakların tükenişi Twaları çok ciddi bir yoksullukla karşı karşıya bırakmıştır.²⁴ Sonuç olarak Ruanda'da yaşayan Twalar günümüzde geçim stratejileri farklı iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup Twalar halen orman alanları ile bağlantılarını korumaktadır. Bu grup avcılık ve toplayıcılığa devam etmektedir. Bununla birlikte geleneksel geçim stratejilerinin yetersiz kaldığı ölçüde komşu topluluklarla orman ürünlerinin takasına yönelmektedirler. İkinci grup Twalar ise orman alanları ile bağlantılarını büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Geçimlerini tamamen peripatetik stratejilerin benimsenmesine dayandıran bu gruplar günümüzde çömlekçilik gibi zanaat ürünlerinin satışı ile geçimlerini temin etmektedirler.²⁵

Avcı-toplayıcıların halen yoğun bir biçimde yaşadığı Hindistan, avcı-toplayıcı peripatetik geçişkenliğini yansıtan etnografik kayıtların zenginliği

²¹ A.g.e.,

²² David C. King, *Cultures of the World: Rwanda*, (Tarytown: Marchell Cavendish Benchmark 2006), s. 19.

²³ Julius Adekunle, *Culture and Customs of Rwanda*, (Westport, Greenwood Press, 2007), s. 5.

²⁴ C. Christopher Taylor, "Dual Systems in Rwanda", *Anthropological Theory*, 4, 2004, 353-371, s. 353.

²⁵ Philip Briggs, Janice Booth, *Rwanda*, (Bucks: Bradt 2009), s. 30.

ile dikkatleri üzerine toplamaktadır. Hindistan'dan gelen örnekler hem oldukça çeşitli hem de geçişkenliğin düzeyini göstermesi itibarı ile anlamlıdır.

Geçmişte kuş avcılığı ile geçinen Orta Hindistan'ın Narikuravar grubu günümüzde belirgin bir biçimde peripatetik stratejileri benimsemeye başlamıştır. Narikuravarların sözlü anlatılarında orman ve orman ürünlerine ilişkin çok zengin ögeler bulunmaktadır. Bu anlatılardan hareketle Narikuravarların orman ürünlerinin takasından peripatetik stratejilere geçişi kolaylıkla izlenebilmektedir.²⁶

Avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejiler arasındaki geçişkenliğin izlenebildiği bir diğer grup olan Kuzey Hindistan'daki Korwalar, kaynakların azalmasıyla birlikte avcılığa ayırdıkları zamanı yarıya indirmişler ve Bambulardan ördükleri sepetleri çevrelerindeki tarımcı topluluklara satmaya başlamışlardır.²⁷ Benzeri bir biçimde 1970-1980 yılları arasında yaşadıkları orman alanlarının yok oluşu ile birlikte avcı-toplayıcı Sabraslar eğlence sektöründe çalışmaya başlarlar. Günümüzde Sabraslar göçebe cambazlar, sihirbazlar ve panayırıcılar olarak geçimlerini sağlamakta; komşuları Sabraslara meslekleri dolayısıyla Mondapotta adını vermektedir.²⁸

Peripatetik avcı-toplayıcı geçişkenliği ile ilgili etnografik kayıtlara daha nadir de olsa Hindistan ve Afrika dışındaki başka coğrafyalarda rastlanılabilmektedir. Güney Sibiryalı halklarından olan Şorlar, coğrafi olarak Khakasiya Cumhuriyeti, Altay Cumhuriyeti ve Kemerovskaya Oblast'ta yaşarlar. Geleneksel olarak kabile birlikleri formunda örgütlenmişlerdir. Balıkçılık ve avcılık temel ekonomik etkinlikleri arasında yer almaktadır. Tamamlayıcı bir faaliyet olarak toplayıcılık da geçim stratejileri arasındadır. Ayrıca ilkel tekniklerle tarımla uğraşırlar. Şorların bir diğer temel ekonomik faaliyeti, onları bu çalışmanın genel amacı çerçevesinde son

²⁶ Daniel, Meshack, Kriss, Griffin, "Displacement and Forced Settlement: Gypsies in Tamilnadu", *Conversation and Mobile Indigenous Peoples* içinde, ed. Dawn Chatty, Marcus Colchester, (Oxford, Berghan Books, 2002), 261-276, s. 264.

²⁷ Jana Fortier, "The Ethnography of South Asian Foragers", *Annual Review of Anthropology*, 38, 2009, 99-114, s. 108.

²⁸ Aparna Rao, 2004, *a.g.e.*, s. 273.

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

derece önemli bir yere koymaktadır: Demircilik.²⁹ Bölgede yaşayan pek çok diğer yerli halkın arasında cevherden demir eritme bilgisine geleneksel kültürlerinin bir parçası olarak sahip olan sadece Şorlar ve Yakutlardır.³⁰ Şorlar, demircilik hünerleri ve kılıç, ok uçları, zırh, koşum gibi metal eşyaları çoban göçebeler tarafından kendilerine sunulabilecek ürünlerin karşılığında sunmaları ile önemli bir ün kazanmışlardır.³¹ Forsyth, onların Yenisey Kırgızları için yararlı “vassallar” olduklarını ifade eder. 17. yy başlarında Ruslar Altay-Sayan bölgesine girdiklerinde, Kırgızlar Şorları da kapsayan bir coğrafyadaki hâkim kabile federasyonu durumundadırlar.³² Rusların “demirci tatarlar” dediği Şorlar bu dönemde temel geçim stratejisi olarak demirciliği benimsemiş bir klanlar topluluğu durumundadır.³³ Bölgenin Ruslar tarafından istila edilmesinin ardından demircilik yapıları engellenince, temel geçim stratejileri avcılık ve balıkçılık haline gelir.³⁴ Şorlar 19. yy ortalarına kadar geleneksel klan düzenlerini koruyabilmişlerdir. Forsyth bunun klanlar arası evlilik yasağı (egzogami) ve ana yerli evliliğe ilişkin kalıntıları kapsadığını söylemektedir. Av bölgeleri klanlara göre parçalanmıştır.³⁵ Şorlar, avcı-toplayıcılık ve peripatetik stratejilerin arasındaki geçişkenliğin özgün bir örneği durumundadır. Geleneksel zanaatın icrası engellenince Şor topluluğunun avcı-toplayıcı stratejileri devreye sokması, bu iki adaptasyon biçimi arasında tek yanlı bir evrim süreci yerine ikili bir geçişkenliğin söz konusu olduğunu düşündürmektedir.

Arap yarımadasında karşımıza çıkan Sulubba peripatetikleri kadim bir topluluk olarak peripatetik stratejileri avcı-toplayıcı stratejilerle birlikte uygulamaya konulmasının çok tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Öte yandan Sulubbaların, aşiret temelli yerli tabakalaşma sistemi içerisindeki konumları meselenin farklı bir boyutunu görmemize imkân tanımaktadır.

²⁹ Galina Diachkova, “Indigenous peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation”, *Ansipra Bulletin*, 9, 2003, s. 15.

³⁰ James Forsyth, *A History of Peoples of Siberia*, (Cambridge: Cambridge University Press 1992), s. 124.

³¹ *A.g.e.*, s. 124.

³² *A.g.e.*

³³ Ronald Hutton, *Shamans*, (London: Carnegie Publishing 2001), s. 12.

³⁴ Sevvan Vainshtein, *Nomads of South Siberia*, (Cambridge: Cambridge University Press 1980), s. 254.

³⁵ James Forsyth, *a.g.e.*, s. 183.

Arap Yarımadası'nda yaşayan kabile toplulukları iki kategoriye ayrılmıştır. Bir tarafta üstünlük ve asalet iddiasındaki³⁶ Aniza, Şammar, Harb gibi kabileler bulunmaktadır.³⁷ Diğer tarafta ise Avazim, Raşayda ve Sulubba gibi asalet zincirinin dışında bırakılan kabileler yer alır. Tabakalaşmanın en altında ise Sulubbalar vardır.³⁸ Farklı gruplar arasında evlilik hoş görülmez. Söz konusu tabakalaşma sisteminde Bir asilin asil olmayanla evliliği ciddi bir skandala yol açmadan gerçekleşmemektedir.³⁹ Özellikle Sulubbalar örneğinde mekânsal kısıtlamalar da söz konusu olmakta, kasaba sınırları içerisine yerleşmelerine izin verilmediğinden kamplarını dış bölgelerde kurmaktadırlar.⁴⁰

Sulubbaların pek çok Arap kabilesinden farklı olarak büyük hayvan sürüleri yoktur. Nakliye aracı olarak eşeklerini kullanırlar.⁴¹ Çöldeki su kaynakları ve bölgenin yapısını çok iyi bilmektedirler.⁴² Nesilden nesile aktarılan bu bilgi Sulubbalar için önemli bir gelir kaynağının kapısını açar. Usta rehberler olarak uzun mesafe yolculuklarında çoban göçebe kabilelere rehberlik yaparak geçimlerini temin ederler.⁴³ Diğer taraftan Sulubbalar tarafından icra edilen mesleki faaliyetler çok çeşitlidir. Muhtelif kaynaklarda çömlekçilik,⁴⁴ demircilik,⁴⁵ halk hekimliği ve doğal kaynaklardan ilaç imalatı,⁴⁶ ağaç işleme,⁴⁷ veterinerlik⁴⁸ ve çöldeki kabileler arasında mesajcılık yaptıkları yazılıdır.⁴⁹ Müzik ve edebiyatla yakından ilgilidirler. Yerel ozanlar olarak Sulubbaların yazdıkları şiirlere Nebati şiiri

³⁶ Stig Stenslie, *Regime Stability in Saudi Arabia*, (Newyork: Routledge 2011), s. 52.

³⁷ Eveline van der Steen, *Near Eastern Tribal Societies During the Nineteenth Century*, (New York: Routledge) s. 168.

³⁸ *A.g.e.*, s. 52.

³⁹ *A.g.e.*

⁴⁰ Michael S. Casey, *The History of Kuwait*, (Westport: Greenwood Press 2007), s. 25.

⁴¹ A. Leachman, "A Journey to North-Eastern Arabia", *The Geographical Journal*, 37, 3, 1911, 265-274, s. 274.

⁴² *A.g.m.*, s. 274.

⁴³ Jibrail Jabbur S, *The Bedouins and The Desert Aspects of Nomadic Life in the Arab East*, (Newyork: State University of New York Press 1995), s. 441.

⁴⁴ Michael S Casey, *a.g.e.*, s. 25.

⁴⁵ Jibrail S Jabbur, *a.g.e.*, s. 427.

⁴⁶ *A.g.e.*

⁴⁷ *A.g.e.* s. 452.

⁴⁸ *A.g.e.*

⁴⁹ G. A Leachman, *a.g.m.*, s. 266.

adı verilmektedir.⁵⁰ Diğer taraftan Sulubbalar usta avcılardır. Gerek çölün doğal coğrafyasına gerekse de av tekniklerine hâkimiyetleri onlara zor koşullarda hayatta kalmalarını sağlayan büyük bir avantaj sunar.⁵¹

Sulubbaların geçimlerinin bir ayağını hem av hem de diğer göçebe kabileler ve çölü geçmek isteyenler için rehberliğin oluşturması bu çalışmanın genel çerçevesi içerisinde özel bir anlam taşımaktadır. Her iki durumda da doğal çevre ve doğal çevrenin bilgisine hâkimiyet peripatetik geçim stratejilerinin yanında uygulanabilecek bir ikame gelir avantajı sunmaktadır. Sulubbalar örneği aynı toplumun avcı-toplayıcı ve peripatetik geçim stratejilerini koşulların uygun olması halinde çok uzun dönemler boyunca birlikte sürdürebileceğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç itibarıyla etnografik veriler, genel itibarıyla avcı toplayıcı ve peripatetik stratejilerin arasındaki geçişkenliğin güncel bir olgu olarak varlığını koruduğunu göstermektedir. Avcı-toplayıcı stratejilerin sürdürülmesinin yakın dönemlere kadar mümkün olduğu doğal şartlara sahip olan coğrafyalarda avcı-toplayıcı grupların peripatetik toplumlar haline gelişi farklı biçimlerde kayıt altına alınmıştır. Başka alanlarda ise peripatetik grupların yer yer avcılık ve toplayıcılığı ek gelir kaynakları olarak uygulamaya soktukları yaygın bir biçimde izlenebilmektedir.

Tarihsel Kayıtlar

Avcı-toplayıcı stratejilerle peripatetik stratejiler arasındaki geçişkenlik nadir de olsa tarihi kayıtlara girmiştir. MS 400 yıllarında Hindistan'a gelen bir Çinli gezgin, bu bölgede yaşayan ve Hintlilerin Chandala adını verdiği bir grup insandan bahseder. Gezginin aktardığına göre Chandallalar hayvancılıkla uğraşmamakta, domuz ya da hindi beslememektedir. Geçimlerini ayıkladıkları deniz kabuklarını ya da avladıkları hayvanları satarak temin etmektedirler. Hindular onlara şeytan adam demekte, her türlü temastan kaçınmaya çalışmaktadırlar.⁵²

⁵⁰ Jibrail S Jabbur, *a.g.e.*, s. 456.

⁵¹ G. A Leachman, *a.g.m.*, s. 274.

⁵² Shylamla, *The Bhangi: A Sweeper Caste*, (Bombay: Popular Press 1992), ss. 13-14.

Buraya kadar Çinli gezginin aktardıkları doğal alanlarının daralması ya da ani nüfus artışı gibi nedenlerle komşu topluluklara orman ürünlerinin takasını yapmak zorunda kalan avcı-toplayıcı grupların genel profili ile uyum göstermektedir. Yaklaşık 200 yıl sonra Hindistan'a gelen bir başka Çinli gezginin aktardıkları ise bir öncekinden belirgin bir biçimde farklılık göstermektedir. MS 600'ler civarında Hindistan'a gelen gezgin Chandalar'ın yaptıkları işlerden bahsederken eğlence sektörünü, kasaplığı, balıkçılığı ve çöp toplayıcılığını sayar. Gezginin aktardıklarına göre Chandalar artık Hindularla aynı yerleşim bölgelerinde yaşamakta ne var ki Chandalar'ın konutları Hinduların konutlarından uzakta inşa edilmektedir.⁵³

İlk gezginin Hindistan'a vardığı tarihten sonra aradan geçen 200 yıl Chandalar'ın yaşamında ve komşu topluluklarla ilişkilerinde belirgin bir farklılaşma meydana getirmiştir. Eğlence sektörü, kasaplık ve çöp toplayıcılığı gibi hizmetlerin sunumu gibi peripatetik stratejiler benimseyen Chandalar avcılık ve ayıklanmış deniz kabuğu satışını bırakmışlardır. Kısmen de olsa balıkçılık peripatetik stratejilerle birlikte işleyen alternatif bir geçim aracı olarak düşünülebilir.

Kimi tarihsel kayıtlarda avcı-toplayıcı peripatetik stratejilerin geçişkenliği kabile toplumunun parçalanması ile bağlantılı bir biçimde ortaya konulmaktadır. Thompson eski Ege'de spesifik olarak belli faaliyetlerde uzmanlaşmış klanların varlığından bahsetmektedir. Geleneksel meslekleri şiir okumak olan Homerosoğulları, hekimler klanı Asklepiosoğulları, kâhinler klanı Krontidailer, lir çalan Euonesoğulları, Sparta'daki bütün habercilerin bir parçası olduğu Talhybiadai klanı gibi⁵⁴... Thompson'a göre kalanlar arasındaki bu işbölümü hayvan yetiştirme, toprağı işleme ve işbölümünün gelişmesiyle ortaya çıkar. Öncesinde temel ekonomik faaliyeti avcılık ve toplayıcılık olan kabile toplumu; çobanlık ve tarımın gelişmesiyle mesleki temelde farklılaşmış klanlardan müteşekkil bir hale gelmiştir.⁵⁵ Bu zanaat klanlarının peripatetik kavramsallaştırması çerçevesinde ele alınıp alınamayacağı başlı başına bir

⁵³ A.g.e., ss. 14-15.

⁵⁴ George Thompson, *Aiskylos ve Atina*, (İstanbul: Payel 1990), s. 65.

⁵⁵ A.g.e.

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

tartışma konusu oluşturmaktadır. Zira Thompson'un da vurguladığı üzere kimileri bu adlandırmaları gerçek mesleki faaliyetlere işaret etmeyen hayali tanımlamalar olarak değerlendirebilmektedir.⁵⁶

Avcı-toplayıcı peripatetik geçişkenliği ile ilgili kimi tarihsel kayıtlara ulaşılabilen bir diğer coğrafya Orta Asya'dır. Burada karşımıza çıkan veriler hem çeşitliliği hem de tarihlerinin bir döneminde peripatetik stratejileri benimseyen toplulukların sürekli bu noktaya saplanıp kalmak zorunda olmadıklarını göstermeleri itibarıyla son derece büyük bir önem taşımaktadır.

Çin kaynaklarına göre Hunların bakiyesi olan bir halk büyük bir saldırıya uğrar. Bu halkın bir parçası durumunda olan A-shih-nalardan beş yüz aile Ju-Janlara sığınmıştır. Kuşaklar boyunca Altay Dağları'nda yaşamış ve Ju-Janların demirci kulları olarak kalmışlardır.⁵⁷ Ju-Jan kağanı A-na-kuai'nin emriyle, A-shih-nalardan Bumin, Ju-Janların düşmanlarına karşı başarılı geçen bir sefere gider. Bu seferin sonunda A-na-kuai'den, başarısına karşılık olarak kızını istediğinde “Bu ne cüret, siz bizim demirci kölelerimizsiniz”⁵⁸ yanıtını alır. Divitçioğlu'nun deyişiyle “efsane tarihe” göre bu olay Bumin'in isyanına ve arkasından kendisini kağan ilan etmesine neden olmuştur.

Meselenin avcı-toplayıcıların peripatetik stratejileri benimsemesi bağlamında neden önemli olduğunu değerlendirebilmek için A-shih-na oğuşuna⁵⁹ biraz daha yakından bakmak yararlı olacaktır. Divitçioğlu ilgili Çin efsanelerinin analizinden yola çıkarak A-shih-naların önce toplayıcı-avcı-anasoylu-anaerkil; sonra avcı-demirci-anasoylu-anaerkil ve en son olarak göçebe çoban-anasoylu-ataerkil bir toplumsal örgütlenme biçimini

⁵⁶ *A.g.e.*, s. 66.

⁵⁷ Sencer Divitçioğlu, *Orta-Asya Türk İmparatorluğu*, (İstanbul: İmge 2005), s. 40.

⁵⁸ *A.g.e.*, s. 40.

⁵⁹ Antropoloji ve tarihte kabile toplumlarının sınıflandırılmasında kullanılan birimler meselesi her zaman ciddi bir tartışma konusu olmuş, farklı toplumlardaki bu birimler arasında ne gibi analogiler kurulabileceği literatürü her daim meşgul etmiştir. Clauson oğuşu, “kabile ya da klandan küçük, fakat aileden daha büyük nüfus birimine sahip olan, ilişki derecesi” olarak tanımlamaktadır. Bu aileler, aralarındaki yakınlık derecesini kaynak kullanımı ve güvenlik gerekçesiyle bir avantaja dönüştürmeyi temel alan bir örgütlenmedir. Divitçioğlu ise genel bir değerlendirmeden sonra oğuş kavramını kendi adına “aşiret” ya da “klan” terimleri ile eşdeğer gördüğünü ifade eder (Sencer Divitçioğlu, s. 159).

izlediğini ileri sürer.⁶⁰ Bu değerlendirme doğruysa A-shih-na efsanesi avcı-toplayıcıların peripatetik stratejileri benimsemesine ilişkin son derece değerli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Avcı kökenden gelen bir halk, çoban-göçebe kabilelerin birleşmesinden oluşmuş tipik bir Orta Asya kabileler birliğine bağlı olarak, onlar için zanaat üretimi yapmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde tipik peripatetik stratejileri yansıtan A-shih-naları peripatetik bir toplum olarak adlandırmak için geriye yalnızca bir adım kalmaktadır: Endogami.

Divitçioğlu'nun kendi analizini temellendirirken kullandığı efsaneler bu noktada da çok işlevsel olmaktadır. Ju-Jan hükümdarının kızını istediğinde, Bumin'e "Bu ne cüret, siz bizim demirci kölelerimiz değil misiniz?" demesi, söz konusu topluluklarla evlilik yapılmasının yaygın olmadığı ve kabul gören bir uygulama olmadığına işaret olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Bumin bu teklifi kendisine götürdüğü sırada muhtemelen artık A-shih-na oğuşu ya peripatetik bir topluluk olmaktan bir biçimde çıkmış ve çoban-göçebe-savaşçı bir grup haline gelmiştir ya da oğuş kendi içerisinde parçalanarak, farklı uğraşları olan oğuşlar doğurmuş olabilir. Zira hem Bumin'in bir savaşçı olarak sefere yollanması hem de evlilik teklifi Ju-jan hükümdarı tarafından reddedilince Batı Wei Hükümdarı'nın kızıyla evlenebiliyor oluşu A-shih-naların artık farklı bir toplumsal örgütlenmeye sahip olduklarının işareti olarak kabul edilebilir. A-shih-nalarla aralarındaki sosyal sözleşme, eski bir güçler dengesine göre kurulmuş olan Ju-Jan'lar; geçmişte var olan bir "altyapının" doğal sonucu olan endogamik "üstyapıyı" sürdürmekte ısrar etmiş, bunun bedelini ise belki de artık bir çoban göçebe kabilenin lideri olan Bumin ile birleşen Batı Wei Hükümdarı karşısında ağır bir yenilgi olarak ödemiş olabilirler.⁶¹ Daha sonrasında ise A-shih-nalar kuracakları kağanlığın hâkim oğuşu olmuşlardır.

Tarihsel kayıtlar etnografik kayıtlara göre nispeten daha belirsiz olsa da her halükarda bu göstergeler avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejiler arasındaki geçişkenliğin yaygınlığını ve farklı tarihsel dönemlere yayıldığını ortaya koymaktadır. Binlerce yıl boyunca avcı-toplayıcı topluluklar şu veya

⁶⁰ *A.g.e.*, s. 37.

⁶¹ *A.g.e.*, s. 40.

bu nedenle mevcut geçim stratejilerini sürdüremedikleri anlarda peripatetik stratejileri benimseme tercihini yapabilmişlerdir.

Sonuç Yerine: Nihai Bir Soyutlamaya Doğru

Yukarıda özetlenen tarihi ve etnografik kayıtlarla Rao ve Bollig'in avcı-toplayıcı ve peripatetik geçişkenliği ile ilgili kuramsal çerçeveleri büyük ölçüde birbiriyle uyumludur. Buna rağmen mevcut olgusal veriler daha ileri bir soyutlama düzeyine geçiş imkânını da bünyesinde barındırmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde mevcut etnografik-tarihsel kayıtlardan ve söz konusu alanda daha önce geliştirilmiş kuramsal değerlendirmelerden hareketle avcı-toplayıcı ve peripatetik stratejilerin geçişkenliği ile ilgili bir model ortaya atılacaktır. Tüm bilimsel modeller gibi bu modelde etnografik ve tarihsel kayıtlarla sınanmalı, daha geniş olgusal malzemeyi açıklama yeteneğindeki ileri modellerle güncellenmelidir.

Hali hazırda dünya genelinde varlığını korumakta olan peripatetik kökenli nüfusun sosyal kaynaklarından biri avcı-toplayıcılardır. Bu noktadan hareketle tüm peripatetik grupların avcı-toplayıcı stratejileri bırakmaya zorlanmalarının ardından peripatetik stratejileri benimsediği ya da peripatetik nüfusun yegâne sosyal kaynağının avcı-toplayıcı gruplar olduğu genellemesi yapılamaz. Yine de söz konusu geçişkenlik ihmal edilemeyecek kadar önemli bir ilişki olarak ortaya çıkmaktadır. Avcı-toplayıcı grupların peripatetik stratejileri benimsemeleri ise onları doğal kaynaklarından koparan bir meydan okumaya karşı geliştirdikleri bir hayatta kalma çabası olarak görülmelidir.

Avcı-toplayıcı topluluklar doğal çevre ile uyumlu bir adaptasyon modelini örneklerler. Bu adaptasyonun devamlılığı için doğal çevre ile etkileşimin devam etmesi ön şarttır. Peripatetik stratejilerin ortaya çıkışı avcı-toplayıcı toplulukların doğal çevre ile irtibatlarının kesilmesi ve doğal çevredeki serbest kaynaklara ulaşmalarının tarımcı veya çoban göçebe topluluklar tarafından engellenmesinin ardından gerçekleşir. Eski avcı-toplayıcı gruplar en yakındaki doğal çevrede gıda üretmeye uygun doğal

kaynakların tarımcı ve çoban göçebelerin kontrolünde olması nedeniyle, Bollig'in haklı olarak vurguladığı üzere çoğunlukla tarım ve hayvancılık yapamazlar. Bu durum onları prekapitalist toplumlarda ana akım üretim süreçlerinden dışlanmış bir artı nüfus durumuna düşürür. Tek çıkış noktaları toplumsal kültürlerinin bir parçası durumundaki teknik bilgilerini komşu toplulukların ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda yeniden biçimlendirmek, tarımcı ve çoban göçebelerin ihtiyaç duydukları zanaat ve hizmetleri onlara sunmaktır.

Peripatetik gruplar ile çoban göçebe ve tarımcı topluluklar arasındaki ilişki bir tabakalaşma ilişkisidir. Avcı-toplayıcı grupların doğal kaynaklara erişimini kısıtlayan çoban göçebe veya tarımcı gruplar kendi gıdalarını üretme avantajına sahip topluluklar olarak üstün bir pozisyonadadır. Peripatetik gruplarca sunulan zanaat ve hizmetlere her ne kadar çoban göçebe ve tarımcı gruplar tarafından ihtiyaç duyulsa da bu durum doğal kaynaklara erişim imkânı olanlarla olmayanların eşit bir ilişki kurmaları için yeterli olmaz. Gıda ile kurduğu ilişki doğrudan olanlar, bu şekilde doğrudan bir ilişki kurmuş olmayanlara göre toplumsal tabakalaşmanın daha üst basamaklarında yer almaktadır. Sonuç itibarı ile Sulubbarların Arap aşiret tabakalaşması içerisindeki konumu kolaylıkla diğer peripatetik gruplar içerisinde genellenebilir. Son tahlilde zor yoluyla doğal kaynaklara erişimi kısıtlanan avcı-toplayıcılar, peripatetik stratejileri benimseyip söz konusu zoru uygulayan gruplarla ilişkiye girdiklerinde aralarında kurulan eşitsiz tabakalaşmayı temelde kabul etmiş olmakta, yeni işbölümünü dayatan grup dominant bir pozisyonda yer almaktadır.

Farklı tarihsel dönemlere ait kayıtlar, peripatetik stratejiler ve avcı-toplayıcılık arasındaki geçişkenliğin varlığını ortaya koymaktadır. Yukarıda modellendiği üzere yaygın eğilim avcı-toplayıcıların doğal kaynaklarından koparılmalarının ardından peripatetik stratejileri benimsemesi yönündedir. Ne var ki bu durum tek yanlı bir geçişkenlik ilişkisi olarak görülemez. Şorlar örneğinde peripatetik stratejileri bırakmaya zorlanan bir grubun avcı-toplayıcı stratejileri benimsemesinin mümkün olabileceği görülmektedir. Aynı şekilde A-shih-naların peripatetik stratejileri benimsemiş, üstelik bağımlı bir toplulukken zamanla savaşı-çoban bir kabileye dönüşmesi ve giderek

de Göktürk Kabile Federasyonu'nun çekirdeğini oluşturması peripatetik grupların özgün şartlarda farklılaşarak farklı adaptasyon biçimlerine yönelebileceğini göstermektedir. Peripatetik stratejileri benimseyerek en dezavantajlı tabakalaşma konumlarından birine yerleşen avcı-toplayıcılar sürekli bu konumlanmada kalmak zorunda olmadıkları gibi, uygun şartların bir araya gelmesi ile dominant gruplar haline de gelebilirler.

Yazılı tarihin ilk çağlarından itibaren günlük yaşamın bir parçası olmalarına rağmen peripatetik grupların sosyal bilimlerin sistemli bir inceleme alanı haline gelmesi daha önce de vurgulandığı üzere oldukça yeni bir durumdur. Buna karşılık peripatetik kavramsallaştırmasının gelişimi mevcut tarihsel ve etnografik malzemenin farklı bir açıdan değerlendirilmesine izin vermektedir. Bu çalışmada avcı-toplayıcı grupların peripatetik gruplara dönüşümünün yaygınlığı ortaya konulmuştur. Böylelikle avcı-toplayıcılıktan tarım ve çoban göçebe toplumsal örgütlenmeye geçen ve buna uygun bir toplumsal cinsiyet, otorite ve mülkiyet yapılanmasına ulaşan toplumsal kümelerle, avcı-toplayıcı geçim stratejilerinden peripatetik stratejilere geçen ve söz konusu değişimleri deneyimlememiş grupların karşılaşmaları çerçevesinde geliştirilebilecek yeni tartışmalar için bir zemin sunulmaya çalışılmaktadır. Gelecekte bu alanda yapılacak çalışmaların en büyük katkısı, peripatetik grupların insanlık tarihinin aktif özneleri olarak yeniden ele alınması ve söz konusu insan gruplarının güncel durumlarının daha derinlikli bir biçimde değerlendirilmesi olacaktır.

KAYNAKÇA

A. Leachman, "A Journey to North-Eastern Arabia", *The Geographical Journal*, 1911, 37, 3, 265-274.

Aparna Rao, "Strangers and Liminal Beings: Some Thoughts on Peripatetics, Insiders, and Outsiders in Southwest Asia", *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia* içinde, ed. Joseph C. Berland, Aparna Rao, (Londra: Praeger 2004), 269-299.

Egemen YILGÜR

-----, “The Concept of Peripatetics: An Introduction”, *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective* içinde, ed. Aparna Rao, (Köln: Böhlau-Verlag 1987), 1-34.

C. Christopher Taylor, “Dual Systems in Rwanda”, *Anthropological Theory*, 2004, 4, 353-371.

Daniel, Meshack, Kriss, Griffin, “Displacement and Forced Settlement: Gypsies in Tamilnadu”, *Conversation and Mobile Indiginous Peoples* içinde, ed. Dawn Chatty, Marcus Colchester, (Oxford: Berghan Books 2002), 261-276.

David C. King, *Cultures of the World: Rwanda*, (Tarytown: Marchell Cavendish Benchmark 2006).

Egemen Yılgür, “Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinde Ücretli İstihdam ve Politizasyon Deneyimleri”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.

Eveline van der Steen, *Near Eastern Tribal Societies During the Nineteenth Century*; (New York: Routledge).

Galina Diachkova, “Indigenous peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation”, *Ansipra Bulletin*, 9, 2003.

George Thompson, *Aiskylos ve Atina*, (İstanbul: Payel 1990).

James Forsyth, *A History of Peoples of Siberia*, (Cambridge: Cambridge University Press 1992).

Jana Fortier, “The Ethnography of South Asian Foragers”, *Annual Review of Anthropology*, 38, 2009, 99-114.

Jibrail Jabbur S, *The Bedouins and The Desert Aspects of Nomadic Life in the Arab East*, (New York: State University of New York Press 1995)

Peripatetik ve Avcı-Toplayıcı Stratejilerin Geçişkenliği

Julius Adekunle, *Culture and Customs of Rwanda*, (Westport: Greenwood Press 2007).

Michael Bollig, “Hunters, Foragers, and Singing Smiths: The Metamorphoses Of Peripatetic Peoples In Africa”, *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia* içinde, ed. Joseph C. Berland, Aparna Rao, (Londra: Praeger 2004), 195-232.

-----, “Ethnic Relations and Spatial Mobility in Africa: a Review of the Peripatetic Niche”, *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross-Cultural Perspective* içinde, ed. Aparna Rao, (Köln: Böhlau-Verlag 1987), 179-228.

Michael S. Casey, *The History of Kuwait*, (Westport: Greenwood Press 2007).

Philip Briggs, Janice Booth, *Rwanda*, (Bucks: Bradt 2009).

Ronald Hutton, *Shamans*, (London: Carnegie Publishing 2001).

Sencer Divitçioğlu, *Orta-Asya Türk İmparatorluğu*, (İstanbul: İmge 2005).

Sevvan Vainshtein, *Nomads of South Siberia*, (Cambridge: Cambridge University Press 1980).

Shylamla, *The Bhangi: A Sweeper Caste*, (Bombay: Popular Press 1992).

Stig Stenslie, *Regime Stability in Saudi Arabia*, (Newyork: Routledge 2011).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:1
Sayı:1

